

M.A. Music (Vocal) 3rd Semester
SCIENTIFIC STUDY OF INDIAN MUSIC
Paper-IX

Time Allowed—3 Hours] [Maximum Marks—100

Note :—Attempt any **Five** questions. Q. No. 1 is compulsory and all the questions carry equal marks.

1. Write objective type answers :

- (1) What is the importance of Music-listening ? Write in one line.
- (2) Is music-appreciation necessary for students, why ? Give one reason.
- (3) Give one example of Imitation in the context of Indian classical music, while learning.
- (4) Give one example of Harmony.
- (5) Give one example of Melody.
- (6) Which laya of Taal is meant for Tarana ?
- (7) Give one example of usage of Mathematics in Music.
- (8) Larynx is situated in which part of the body ?

- (9) What is the relation between Music and Physics ?
  - (10) Why Voice-Culture is important for Music learners ?
  - (11) Does mood of an artist affect his performance on the stage ? Site one example.
  - (12) What is Musicology ?
  - (13) How does the environment affect the learning process of a Music student ?
  - (14) In which laya Maseetkhani Gat is played ?
  - (15) In which laya Rajakhani Gat is played ?
  - (16) How the intonation of Rishabh Swar is done in Raag Bhairav ?
  - (17) Give an example of creativity in Indian Music.
  - (18) Does Music has some relation with therapeutic effects on human body ? Give one example.
  - (19) How many vocal cords are there in a human body ?
  - (20) What is the role of 'Laya' in Dhrupad' Gayan Shailly ?
2. What is Music Appreciation ? Write in detail.
  3. Write in detail about Harmony.

- How the role of laya is important for different Khayal Shaillies ?
- What is voice-culture and its relevance ?
- Does listening Music helps in the learning also ? Write in one line.
- What is the role of expression for a Music performance ?
- Write in detail the relation of Music with other allied sciences.

(Punjabi Version)

ਨੋਟ : ਕੋਈ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅੰਕ ਬਰਾਬਰ ਹਨ।

- ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :
  - ਇੱਕ ਪੰਕਤੀ ਵਿੱਚ ਸੰਗੀਤ ਸਰਵਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ।
  - ਕੀ 'ਸੰਗੀਤ ਰਸ ਅਨੁਭੂਤੀ' ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ? ਕਿਉਂ ? ਇਕ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ।
  - ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਨੁਕਰਣ ਕਰਣ ਦਾ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਖੋ।
  - ਹਾਰਮੌਨੀ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਖੋ।
  - ਮੈਲੋਡੀ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਖੋ।
  - ਤਰਾਨਾ ਗਾਉਣ ਲਈ ਤਾਲ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਲੈਅ ਸਹੀ ਹੈ ?

- ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਗਠਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਖੋ।
- ਲੈਰਿੰਕਸ (Larynx) ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ ?
- ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ?
- ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਕੰਠ-ਸੰਸਕਾਰ ਕਿਉਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ?
- ਕੀ ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਮਨੋ-ਸਥਿਤੀ ਉਸਦੇ ਮੰਚ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ? ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿਓ।
- ਸੰਗੀਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ?
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਆ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
- ਮਸੀਤਖਾਨੀ ਗਤ ਕਿਸ ਲੈਅ ਵਿੱਚ ਵਜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?
- ਰਜਾਖਾਨੀ ਗਤ ਕਿਸ ਲੈਅ ਵਿੱਚ ਵਜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?
- ਭੈਰਵ ਰਾਗ ਦਾ ਰਿਸ਼ਭ ਸਵਰ ਦਾ ਲਗਾਵ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
- ਹਿੰਦੇਸਤਾਨੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਸੰਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿਓ।
- ਮਾਨਵ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਚਕਿੱਤਸਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿਓ।
- ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਵੇਕਲ ਕੋਰਡ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?
- ਧਰੂਪਦ ਸੈਲੀ ਵਿੱਚ ਲੈਅ ਦਾ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ?

2. ਸੰਗੀਤ ਰਸ-ਅਨੁਭੂਤੀ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ? ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਲਿਖੋ।
3. ਹਾਰਮੇਨੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਲਿਖੋ।
4. ਖਿਆਲ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਲੈਅ ਦਾ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ?
5. ਕੰਠ-ਸੰਸਕਾਰ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਲਿਖੋ।
6. ਸੰਗੀਤ ਸੁਨਣਾ, ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਲਿਖੋ।
7. ਸੰਗੀਤ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਮਨੋਭਾਵ ਅਤੇ ਭਾਵਾਭਿਆਕਤ ਦਾ ਕੀ ਸਥਾਨ ਹੈ ?
8. ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਅਲਾਈਡ ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ? ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਲਿਖੋ।

(Hindi Version)

ਨੋਟ :— ਕੋਈ ਪਾਂਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 1 ਅਨਿਵਾਰ੍ਯ ਹੈ। ਸਭੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਕੇ ਅੰਕ ਸਮਾਨ ਹਨ।

1. ਵਸਤੁਨਿ਷ਟ ਟਾਈਪ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਾ ਉਤਤਰ ਲਿਖਿਏ :—

- (1) ਏਕ ਧੰਨਿ ਮੌਜੂਦ ਸੰਗੀਤ-ਸ਼੍ਰਵਣ ਕਾ ਮਹੱਤਵ ਲਿਖੋ।
- (2) ਕਿਸੇ ਸੰਗੀਤ-ਰਸਾਨੁਭੂਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਵਿਦਾਰਥੀਓਂ ਦੇ ਲਿਏ ਆਵਸ਼ਧਕ ਹੈ ? ਕਿਸੋ ? ਏਕ ਕਾਰਣ ਲਿਖੋ।
- (3) ਸੰਗੀਤ ਸੀਖਣੇ ਹੁਏ ਅਨੁਕਰਣ ਕਰਨੇ ਦਾ ਏਕ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਖੋ।
- (4) 'ਹਾਰਮਨੀ' ਦੀ ਏਕ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਖੋ।

- (5) 'ਮੈਲੋਡੀ' ਦੀ ਏਕ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਖੋ।
- (6) ਤਰਾਨਾ ਗਾਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਤਾਲ ਦੀ ਕੌਨ ਸੀ ਲਾਗ ਸਹੀ ਹੈ ?
- (7) ਸੰਗੀਤ ਮੌਜੂਦ ਗਣਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਏਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ।
- (8) ਲੈਰੀਕਸ, ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਕੌਨ ਦੇ ਭਾਗ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ ?
- (9) ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਵਿਜਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ?
- (10) ਸੰਗੀਤ ਸੀਖਨੇ ਵਾਲਾਂ ਦੇ ਲਾਏ ਕਣਠ-ਸੰਸਕਾਰ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ?
- (11) ਕਿਸੇ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਮਨੁਸਥਿਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੁ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣੀ ਹੈ ? ਏਕ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਖੋ।
- (12) ਸੰਗੀਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਆਪ ਕਿਸੇ ਸਮਝਾਤੇ ਹਨ ?
- (13) ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਾਰਥੀਓਂ ਦੀ ਸੀਖਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਧਾ ਪਰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਣਾ ਹੈ ?
- (14) ਮਸੀਤਖਾਨੀ ਦੀ ਗਤ ਕਿਸੇ ਲਾਗ ਦੇ ਬਜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?
- (15) ਰਖਾਖਾਨੀ ਦੀ ਗਤ ਕਿਸੇ ਲਾਗ ਦੇ ਬਜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?
- (16) ਭੈਰਵ ਰਾਗ ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲਾਗਵ ਕਿਸੇ ਹੋਣਾ ਹੈ ?
- (17) ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸੰਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦੀ ਏਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ।
- (18) ਮਾਨਵ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਵਿਕਿਤਸੀਧ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਏਕ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਖੋ।
- (19) ਮਾਨਵ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਕਿਤੇ ਕਣਠ-ਸਨਾਈ ਹਨ ?
- (20) ਧੂਪਦ ਗਾਧਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਲਾਗ ਦੀ ਕਿਸੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ?

2. संगीत-रसानुभूति से आप क्या समझते हैं ? सविस्तार लिखें।
3. 'हार्मनी' के विषय में विस्तारपूर्वक लिखें।
4. विभिन्न ख्याल शैलियों के लिए लय का क्या महत्व है ?
5. कण्ठ- संस्कार को परिभाषित करते हुए संगीत के महत्व के विषय में लिखें।
6. संगीत श्रवण, संगीत सीखने में कैसे सहायक है ? विस्तारपूर्वक लिखें।
7. संगीत-प्रदर्शन में भावाभिव्यक्ति का क्या स्थान है ?
8. संगीत का संबंध विज्ञानों से क्या संबंध है ? विस्तारपूर्वक लिखें।

<http://www.gnduonline.com>

Whatsapp @ 9300930012

Your old paper & get 10/-

पुराने पेपर्स भेजे और 10 रुपये पायें,

Paytm or Google Pay से